

zárulnak le végleg. Inkább csak elnéptelenednek bizonyos (olykor hosszú) időszakokban, hogy azután újra felbukkanjon rajtuk valaki, akit mondandója, tehetségének természete abba az irányba vezet.

A végén pedig jöhet egy tapsviharra érdemes fejlemény: a könyvkiadásunkban támadt hajlam, hogy teljes versesköteteket jelentessenek meg kortárs külföldi szerzőktől. Részben haza beszélek, mert kiadóm, a Prae, az élmezőnyhöz tartozik e vállalásban, idén például már a második kötetet hozza Kayla Czaga, magyar apától származó kanadai költőnőtől. De Szergej Tyimofejev *Replika* című könyvében is ott van az a versek dorgában perdöntő *maradék*, amit Nemes Nagy Ágnessel vezettünk be a társalgásba. Mivel a nyelv közösségi – és korántsem szelíd – intézmény, a nyilvános térben egyszerűbb műalkotásnak nevezni mindazt, amit a művelt közösség akként tart számon. Otthon azonban, a négy fal között más a helyzet. Ott érzékelem e bizonyos *maradék* meglétét vagy éppen hiányát, és utóbbi esetben a szöveget nem sorolom a versek közé – kínáljon amúgy magasröptű vagy épp szaftos témákat az elmélkedésnek.

Tábor Ádám

Száműzetve is Dávid házában

VISKY ANDRÁS *KITELEPÍTÉS* CÍMŰ REGÉNYÉRŐL

Visky András *Kitelepítés* című 2022-ben megjelent regénye két évtizeden át készült, majd lényegében két év alatt íródott meg. Az utóbbi idők méltán legnagyobb magyar könyvsikerét aratta az olvasók, azon belül az irodalmárok körében. Minden műalkotás annál jelentősebb, mennél távolibb, ellentétesebb pólusokat képes egységbe forrasztani-formálni. A *Kitelepítés* több szinten, vonatkozásban is a legszélső ellentétes pólusokat fogja egybe.

Előszőr: az *objektíven száraz, tényszerű cím* egy kivételesen *személyes* fűtöttségű és személyes viszonyok megmutatásában rendkívül gazdag, drámai és lírai telítettségű, sodró erejű, nem-pszichológiai értelemben *szubjektív, komplexen dúsz regény* élén áll. Másodszor: a mű az akkor egészen kisgyerek erdélyi-partiumi szerzőnek édesanyjával és hat testvérével, valamint az önként velük maradt Nényunak becézett fiatal lánnyal együtt 1957-ben a keleti román végekre történt deportálásának *saját személyes története*, egyben a kevés magyar *lágerregények* egyike. Harmadszor: a család teljesen osztozik a sok évre börtönbe vetett református lelkész-édesapa szabad, antiklerikális és meg nem alkuvó hitében, így a könyv egyfelől az *egyetlen történelemfeletti létező*, avagy a hit/szabadság, másfelől a *legpokolibb történelmi állapot*, avagy az ateizmus/rabság vertikális pólusai között kifeszülő közösségi sors megjelenítése.

Negyedszor: a *nagyon sok*, összesen 49 fejezetből és 822 rövid, pár oldalas, kisbetűvel kezdődő és pont nélkül végződő *részből* álló kompozíció olykor az időrendet ugyan megbontó, de alapjában folyamatosan előrehaladó *egységes cselekményívet* ír le. Ötödször: ez a cselekmény ugyanakkor átütően erős lírai jelenetekben, viszonyokban, képekben és nyelven szól. Mindez egyrészt *drámaivá* teszi a szöveget,

másrészt úgyszólván *költészetté* [Visky András nagyszerű költő és dráma-, valamint drámaelmélet-író is]. Julius Meier-Graefe *Dosztojevszkij* című munkájában költőnek nevezi hősét, másrészt „regény-drámának” az orosz író könyveinek műfaját. Egészen más formában, de a *Kitelepítés* is a költészet (plusz dráma) és a regény kivételes egybeforrasztása.

Bár Visky írói és humánus szemlélete legjobb és legetikusabb mai kor- és pályatársaival sokban rokon, biblikus szellemi alapállása az övékétől mégis gyökeresen elütő. Ez a személyesen és mélyen hívő, hitét megvalló biblikus alapállás ugyanakkor a regényszövegbe és -történetbe szervesen beágyazódva jelenik meg – mind a konkrét realitás be- és megmutatása, mind a modern művészi-irodalmi formálás tekintetében. Visky biblikus alapállásának semmi köze a ma Magyarországon dívó félhivatalos ideologikus kereszténységhez, valamint az ilyen pszeudo-vallásos beütéssel készült kurzus-közeli irodalomhoz. Annál több köze van az ugyancsak református – és szintén partiumi [mellékesen a Viskyekkel távoli rokonságban álló] –, meg nem alkuvó, szabadon gondolkodó, humanista, antiklerikális és antinacionalista Adyhoz, a független szellemiségű, antifasiszta, humanista, katolikus Pilinszkyhez, az Auschwitzot megjárt, a bolsevik rezsimmel nem alkuvó, minden nagy hagyomány és a modernség felé egyaránt nyitott zsidó Mátyás Istvánhoz. Visky Istenhez való viszonyában a hit mellett kötődés, humor is jócskán van.

A könyv explicit főszereplőjének, *Anyánknak* – a szerző és testvérei édesanyjának – sikerül a lágerbe magával vinni egy Bibliát. Az alig élhető mindennapi megpróbáltatások közben pedig bibliai idézetek, példázatok hangzanak el vagy íródnak be a szövegbe, bibliai párhuzamok bukkannak fel, és a narrációnak a töméntelen lágeresemény plasztikus és realiztikus felvillantásakor is van végig valamiféle bibliai felhangja. A kitelepítés minden, a korszakra, a rendszerre, a lágeréletre jellemző jegyével együtt egyúttal bibliai fogságként is értelmeződik. A fabarakk, amelyben laktak, „a Tóraadás napján, pünkösdkor a szemünk előtt hangtalanul porrá ég”; „Anyánk kilépett a cipőjéből, őt követve szó nélkül levetettük mi is a miénket, mert szent ez a hely, ahol állunk”, zárul a [*Pünkösd*] című fejezet – és nem derül ki, hogy a barakk tényleg leégett-e.

A lágerfoglyok között eltűnnek a korábbi ellentétek; a szerző családjával kölcsönösen szolidáris közeget alkotnak. Az édesapával együtt raboskodott zsidó rabbi, a keresztény vezetőnővér, a később nemzetközi hírnévű író, Goma, „a román Szolzsenyicin”, számos más értelmiségi, az előző transzportból ott maradt és a halottak csontjait összegyűjtő Grüber nevű bánáti sváb, vasgárdisták, sőt Antonescu marsall özvegye, kommunisták, az egyik rabnőbe beleszerelmesedett, ezért leváltott és önkéntes fogolyként ott maradt előző lágerparancsnok mind csak pozitív kontextusban bukkannak fel.

A *Kitelepítés*ben a biblikus alapállás és a kor-szerűség kontrapunktikus egységbe forr. A kor-szerűség itt egyrészt antidogmatikus gondolkodást és érzületet, valamint modern és tökéletesen egyedülálló regényformálást, másrészt a mai korszak negatív történelmének hű krónikáját egyaránt jelenti.

*

Számomra azért is különösen fontos ez a mű, mert saját írói világlátásom nagyon közel áll Visky Andráséhoz. Ebben – számos különbség mellett – sorsszerű párhuzamok

is nagy szerepet kapnak. A szerző apja, id. Visky András szabadon gondolkodó, antiklerikális és világi hatalommal meg nem alkuvó, igazi hívő lelkész volt. Az enyém ugyancsak biblikus alapállású, hasonló szellemű és jellemű, univerzális horizontú zsidó gondolkodó. Id. Visky András sokéves súlyos börtönt szenvedett azért, amilyen volt. Az én apám munkaszolgálatosként megjárta a Don-kanyart, utána német koncentrációs táborokban kellett dolgoznia, majd 1948–89 között a másik totális diktatúra idején egy sort sem publikált; bár békésen, de – anyámmal együtt – kemény pénzkereső műfordítói munkából élt és tartotta el a családot.

Visky András egyszerre a biblikus apai hagyományt követő és mai modern költő-író. Szándékom szerint én is pontosan ugyanilyen igyekeztem lenni. Visky gyerekként rettenetes éveket élt át a lágerben, szerencséjére egy, a lehetőségek szerint védelmet nyújtó, szereteteli szoros család burkában. Nekem pesti lakásunkban, a hatalom zaklatása nélkül, hasonló családban védett gyerekkorom volt, szüleim itthon dolgoztak, mellettünk is volt anyámon kívül egy Nényuhoz hasonló, a családra főző, ránk, gyerekekre vigyázó, szerető női lény, a nagymamánk – csupán a háromszoros, majd négyszeres társbérlet képviselte a külvilág betörését világom külsőbb köreibé. No meg '56 nyaráig a bolsevik ideológia formálta, rákosizmusból és a dicső magyar hazafias múlt keverékéből álló pszeudo-mítosz.

Visky András élete első évtizedeit, fiatalkori alkotói korszakát kemény diktatúrában töltötte, és az utóbbi három és fél évtizedben élhet és alkothat szabadon. Én is hasonló – kemény, bár aztán puhább diktatúrában – éltem le életem cirka első felét: diák- és fiatal[abb] felnőtt koromat, írói pályám ezen időszakát, amely után számomra is szabad történelmi körülmények és publikálási lehetőségek évtizedei adattak meg. A külső milieu-nk közti párhuzam az utóbbi több mint egy évtized regresszív újr szigorodó hazai levegője miatt itt megszakad, de ez a lényegét nem érinti.

Apám, Tábor Béla 2024 végén megjelent második posztumusz, *A mítoszromlásról a személyiségig* című „posztfilozófiai” tanulmánykötetének talán legfontosabb, egyik leghosszabb egysége 1945–46-ban írt befejezetlen könyvének első része. *A Logosz és történelem* a világtörténelemnek abból az – ő kifejezésével – „aktuális patológiakümből”, Auschwitzból indul ki, amelyből egyedül elemezhető az addigi történelem, és amelynek centrális szellemi pozícióból történő „explicit mérése” valódi „távlatot [...] teremt [...] a jövő korok történelem-mérnökei számára”. „Az első egyetemes európai forradalom – krisztusi – világprogrammá emelte azt az ígét és igényt, ami odáig az exkluzív zsidó népi szellem magánügye volt – egyetemességre tartalékolt magánügye, de mégis magánügye. Ez a világprogrammá emelt íge és igény, amely arra volt hivatva, hogy ráépüljön Európa és rajta keresztül a világ egész új történelme, azt tartalmazta, hogy az ember Isten képmása.” Auschwitz pedig az egész európai történelmen végigvonuló világ-ellenforradalom csúcspontja. Itt „történt az első kísérlet arra, hogy az ember arcáról letöröljék az isteni vonást”. És „kiindulópont is, kezdet is. [...] Az lesz belőle, amit sikerül Auschwitzból meglátnunk.” Vagy még borzalmasabb auschwitzok, vagy az antiklerikális zsidó-krisztológiai szellem feltámadása.

Hasonló világ-ellenforradalmi góc a sztálini-keleteurópai-neosztálini gulágvilág is, melynek romániai verzióját Visky András könyve úgy mutatja be empirikus hitelességgel, hogy felmutatja egyetlen ellenszerét: a vele szemben álló – nem-egyházi, nem dogmatikus, nem-felekezeti, nem-politikai, hanem az eredeti – biblikus szellemiséget

és maga-tartást. A száműzetésben, a kitelepítésben is Dávid házában lakozó családot, szellemisséget. Ez a harc a két alap-ellentétes pólus között – személyes izzású, sodró eseményfűzérben megjelenítve – teremti meg azt a katartikus feszültséget, amelyet ritkán éltem át a még oly kiváló újabb magyar regényekben is.

